

Krausz Tamás

LENIN ÉS A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

Magyarország és Kelet-Európa

Lassan feledésbe merül, hogy Lenin már 1917 előtt rendelkezett egy elméletileg és módszertanilag, szaktudományosan és politikailag végig gondolt és strukturált *Kelet-Európa-fogalommal*, ami feltételezte, hogy ő maga tisztázta a modern tőkés *világrendszer* hierarchikus, régiókból és alrégiókból felépülő természetét. Főképpen Marx és Engels ihlette elemzését e téren is, de a fogalmi elemzés szaktudományos alapjait vagy két évtizeddel korábban, a *Kapitalizmus fejlődése Oroszországban* című híres munkájában maga „izzadta ki”.¹ Kelet-Európa fogalmát több szempontból közelítette meg, viszonylag önálló régióként fogta föl. Számos tényezőt vett figyelembe e térség jellegzetességeinek feltárása során: a gazdasági-kulturális, technikai-technológiai fejlődés színvonalát, a tőkefelhalmozás, a tulajdon- és birtokviszonyok jellegzetességeit, a föld megművelésének különböző módjait, a szociális és életszínvonalbeli specifikumokat, a nemzetiségi összetételt és általában a nemzetté fejlődés sajátosságait, a polgári demokratikus forradalmak fejlődési szintjeit stb.

Ezen elemzés keretében különös hangsúly esett arra, hogy a tőkés és a földbirtokos osztályok világméreteken tekintve oly sokféle és egyenlőtlenül fejlődő régiókat „kénytelenek” uralmuk alatt tartani, hogy a válságok nemcsak hogy kiküszöbölhetetlenek, hanem a gazdasági okokon túl a tőkerendszer helyi és globális működésében feloldhatatlan, megszüntethetetlen ellentmondások keletkeznek, amelyek akkumulálódnak és időnként kirobbannak. Lenin az I. világháborút, illetve nyomában a forradalmakat ilyen „kirobbanásnak” tekintette, figyelmeztetve azonban –

¹ Az egész problémakör elmélettörténeti háttéréhez lásd Krausz Tamás: *Lenin. Társadalomelméleti rekonstrukció*. Budapest, Napvilág, 2008.

és egyúttal vitázva Rosa Luxemburggal –, hogy maga a rendszer sohasem kerül *kiúttalan* válságba, hiszen amennyiben nincsen forradalmi alternatíva a „tőkerendszerrel” (Mészáros István fogalma, lásd *A tőkén túl*) szemben, az megújítja magát – így vagy úgy...A magyar tanácsköztársaság első érdekessége Lenin szemében éppen az volt, hogy a kapitalista alapon való kiút a válságból, legalább is akkor úgy tűnt neki, Magyarországon sem lehetséges. A forradalmak „nehéz szüléséről” Lenin igazán sok mindent leírt, ám Magyarország 1919-e hallatlan optimizmussal töltötte el, ma azt mondanánk erre félig tréfásan, a régi nyelvezetből kölcsönzött kifejezéssel, hogy „történelmi optimizmussal” tekintett a Tanácsköztársaságra.

E *történelmi* optimizmus oka egyértelmű: egy fejlettebb alrégióban is megvalósult a proletárforradalom, mely kapocs lehet Nyugat-Európához. Lenin a kelet-európai régióban Magyarország pozícióját egyfelől Németország és Ausztria, másfelől Oroszország, illetve a Balkán között jelölte ki, az eltérő történelmi idők és terek megkülönböztetésével.² A magyar fejlődés oroszokénál magasabb kulturális színvonala különösen megragadta fantáziáját. Ez a momentum egészen felvillanyozta elképzeléseit a szocializmus fejlődéséről Európában.

Tulajdonképpen a mai Kelet-Európa – fogalmunk egyik történelmi előképével van dolgunk. E fogalom ugyanis Leninnél illeszkedett a mai felfogásban centrum-félperiféria-perifériának nevezett koordinátarendszerbe, amelyben a világrendszer regionalizálódását már évekkel korábban ábrázolta. Noha Lenin további „finomításokat”, megkülönböztetéseket is tett, amennyiben a periférián és a félperiférián megkülönböztette a „gyarmati, félgyarmati és függő országokat” (India, Kína, Törökország), amelyeket gyakran a „keleti”, „ázsiai” fogalmakkal ír le, de használta a cári birodalom „belső gyarmatai” fogalmát is, amely tükrében a kelet-európai soknemzetiségű birodalmon belül elhelyezkedő Magyarországot tulajdonképpen a viszonylag „civilizáltabb”, de „függő országok” kategóriájába sorolta, és amelyet, noha az orosz birodalomnál civilizáltabb birodalom alkotóeleme volt, mégis a Habsburgok és/majd 1919-ben az Antant függvényének tekintett. Ám, feltételezése szerint Magyarországon a szocializmus mint gondolat és gyakorlati elképzelés így termékenyebb talajra

² Vö.: A vas a parasztgazdaságban. 1913. szept. 4. In: *Lenin Magyarországról*. Kosuth, 1965 18-19.o. és 21-25.o.

talál, mint Oroszországban. Ez is mutatja, hogy mennyire képtelen az a sztálinista és a vele szemben ellenkező előjelű ultrakonzervatív történeti hamisítás, amely statikusan úgy szemléli Lenin forradalomkoncepcióját, mintha az az elmaradottság kényszeréből erényt próbált volna kovácsolni. Éppen e „civilizáltabb fejlődés” jellegzetességének tartotta Lenin, amit gyakorta ismételgetett, hogy Magyarországon kevesebb erőszakra lesz szükség, „Más országok más, emberibb úton jutnak el ugyanahhoz a szovjethatalomhoz. Épp ezért lesz Magyarország példájának döntő jelentősége.”³ Magyarország azt is bizonyította Lenin számára, hogy a proletárforradalom nem orosz specifikum. Ez a tény újból és újból arra készítette, hogy a magyar helyzet oroszétól eltérő történelmi jellegét domborítsa ki.⁴ Mindezzel összefüggésben merült fel ugyancsak az *Üdvözlét a magyar munkásoknak* c. dokumentumban az a nagyon pozitív fejlemény, hogy Magyarország esetében a különböző szocialista irányzatok összefogása „egycsapásra” végbement, mert az antikapitalista nemzeti egység az antant ellen viselendő háborúban szélesebb alapra helyezhető. Később, 1920 júliusában, a Komintern II. kongresszusán – a tanácsköztársaság és a bukás tapasztalatainak megvonásakor – a magyarországi gazdasági és politikai intézkedések összefüggését vizsgálta az ún. „szövetségi politika” szempontjából. Varga Jenőre, a népgazdasági tanács népbiztosa könyvére hivatkozva hangsúlyozta a nagy latifundiumok felosztásának jelentőségét, mert a földosztás nélkül szinte semmi sem változott meg a magyar falun, „a napszámosok semmit sem vettek észre, a kisparaszság pedig semmit sem kapott”.⁵ A parasztsággal való szélesebb összefogás kényszere az orosz forradalom történetében egyszerűbb módon bontakozott ki, ott a paraszt elvette a földet 1917-ben, a magyar parasztság kevésbé vonzódott az Ady által megfogalmazott „vesz, ragad” hagyományhoz. Ám a nemzeti kérdés és a szociális kérdés összefüggése mindenütt a régióban, Moszkvától Budapes-

³ *Előadói beszéd a Moszkvai Szovjet ülésén.* 1919. április 3. 87-88.o.

⁴ Egy 1919. április 17-i újságtudósítás szerint beszédében így fogalmazott: „...a magyar forradalom talán nagyobb szerepet játszik a történelemben, mint az orosz. Ebben a kulturált országban figyelembe veszik az orosz forradalom minden tapasztalatát...” Uo. 97. o. „szervezettség tekintetében a magyar proletariátus úgy látszik már túltett rajtunk...” 102. o. Itt is újra felbukkant a „békésebb”, a kevesebb erőszak lehetősége a magyar fejlődésben... 102-103.o. Lásd még *Üdvözlét a magyar munkásoknak*, 1919. május 27.

⁵ Uo. 133-134.o.

tig meghatározó jelentőségű össznemzeti, összregionális, sőt összeurópai problémaként jelentkezett.

A nemzeti és a szociális 'mozzanatok' összefonódásáról és ellentétéről

Lenin feltételezése az volt, hogy ha a felbomló birodalmak méhében kibontakozó és alapjában progresszív (antiimperialista) nemzeti háborúk során a nacionalizmus és a szocializmus (itt értsd: a szociális kérdések megoldására vonatkozó törekvések) egybefonódik, akkor a forradalmak győzelmének esélye megsokszorozódik. Ám annak politikai feltételeiről 1917 után kevesebbet szólt, hogy a kapitalizmus általa felfedett „kettős törvényéből”, a nemzeti fejlődésre alapjában ható dezintegráló és integráló, ellentmondásos-ellentétes tendenciákból az európai munkásmozgalomra nézve is ellentmondásos következmények adódtak. Az elméletből ugyanis az következett, hogy a vörös zászló és a nemzeti zászló egyidejű felemelése lenne ildomos a „nemzeti-kispolgári rétegek” megnyerése érdekében, ám az ellenforradalom minden színben és árnyalatban a nemzeti zászló alatt menetelt a forradalommal és a munkásmozgalommal szemben általában és konkrétan. Azonban az ellenforradalom „nemzeti oldalról” túllicitálhatatlan volt. Így volt ez végső soron Ukrajnától a Baltikumig, Berlinton Budapestig. De törvényszerű volt-e ez a fejlemény? Vajon ezért a tényért nem Lenin „baloldali ellenzéke”, az ún. absztrakt internacionalisták a felelősek, akik Leninnel szemben még a nemzeti önrendelkezés jogát sem ismerték el Rosa Luxemburggal az élen?

Lenin abban a tekintetben Rosa Luxemburggal („Junius”) teljesen azonos következtetésre jutott a világháború idején, hogy a kelet-európai birodalmak nem érik meg a világháború végét, mert a fennálló nemzetközi rendszerhez nem képesek alkalmazkodni avítt berendezkedésük következtében, belsőleg is életképtelenné váltak az „imperializmus korszakában”: „Ausztriát például Junius igen józanul ítéli meg, minthogy nemcsak azt veszi számításba, ami „gazdasági” jellegű, hanem azt is, ami sajátosan politikai jellegű, megállapítja, hogy 'Ausztria belsőleg életképtelen', leszögezi, hogy a 'Habsburg-monarchia nem egy burzsoá állam politikai szervezete, hanem csak a társadalmon élősködők néhány klikkjének laza szindikátusa' és hogy 'Ausztria-Magyarország felszámolása történelmileg

csak Törökország széthullásának a folytatása s egyben a történelmi fejlődés következménye'. Egyik másik balkáni állammal és Oroszországgal sem kedvezőbb a helyzet. És ha a 'nagy'-hatalmak erősen kimerülnének ebben a háborúban, vagy ha Oroszországban győzne a forradalom, teljes mértékben lehetségesek a nemzeti, sőt győzelmes nemzeti háborúk.”⁶ Tehát a gyarmatok, félgymarmatok, függő országok nemzeti háborúi összekapcsolódhatnak a forradalmi szociáldemokrata munkásmozgalommal, a *centrum* forradalmaival. Lenin ezen alapvető feltevése abba a keretbe illeszkedett, hogy a polgári demokrácia követelését a kapitalizmus globális kifejlődése világméreteken veti fel, egyúttal demonstrálja, hogy a tőkés rendszer ezzel a kihívással nem tud megbirkózni, hiszen még jogi értelemben sem tudja a demokráciát egyetemes méreteken fenntartani, mivel a polgári demokrácia – a centrumban való minden történelmi meggyökerezettségére – a *valóságban* a létező világrend uralmi viszonyai fenntartásának hatalom-technikai eszközévé válik. (vö. uo. 30.o.) Ezért önmaga felszabadulása érdekében, érvelt Lenin, a munkásosztálynak általában az „elmaradottabb” országok azon ellenállási mozgalmával kell szövetségre lépni, amelyek nem a prekapitalista viszonyok irányába tájékozódnak.

Mivel Lenin gondolkodásában a nemzeti elnyomás mindig szociális elnyomás is, miként a valódi nemzeti felszabadulás mindig egyben szociális felszabadulás is, érthető, ha a kis elnyomott, nemzetiségi értelemben nagyon vegyes kelet-európai országokban valószínűsítette a forradalmakat, amely országokban az elnyomás különféle formái rétegződtek egymásra és a regionális sajátosságoknak megfelelően brutálisabb, robbanékonyabb formában jelentkeztek, mint a nyugati országokban. Lenin azonban sehol nem várta Kelet-Európában, hogy a burzsoázia képes lehet „forradalmi alkotásra”, természetesen Magyarországon sem. Az egykor forradalmi jellegzetességekkel is rendelkező burzsoázia történelmi szerepét illetően e térségben már az 1905-ös forradalom időszakában sem voltak kétségei, mert e társadalmi csoportok éppen politikai gyengeségük folytán is nemcsak a nagyhatalmak polgári osztályaitól, üzleti köreitől függtek, hanem egyidejűleg, sőt még erősebben a tróntól is. A ma-

⁶ *Junius* brosúrájáról. 1916. július Uo. 28.o. Lásd még *Statiztika és szociológia*. I. fejezet: Egy kis statisztika. II. pont. 1917 január Uo. 33-34.o.

gyar fejlődésre vonatkozóan írta Lenin 1905 júniusában: „A liberális burzsoák végleg kibékültek a ’trónnal’ és a rendőrséggel, maguk kerültek hatalomra és állati kegyetlenséggel nyomták és nyomják el állandóan a munkások minden szabadság- és szociális reformtörekvését”. Andrassy gróf történelmi pályáját hozza itt fel, hogy ezt az evolúciót ábrázolja.⁷

Ha a forradalomnak az orosz és kelet-európai félperiférián ’kellett’ elkezdődnie, akkor Lenin – éppen az orosz forradalom tükrében – a magyarországi őszirózsás forradalmat és nyomában a tanácsköztársaságot a legtermészetesebb történelmi jelenségnek foghatta fel. Két szempontból is úgy tekintett a forrongó és forradalmasodó Osztrák-Magyar Monarchiára már 1918. november 3-án, mint a „világforradalom” valódi kezdetére. Az egyik: Ausztria–Magyarország megmutathatja, hogy a proletárforradalom kibontakozása nem „orosz ügy”, de egyúttal az orosz forradalom győzelméhez is hozzájárulhat, amennyiben antikapitalista szövetségre léphetnek. Másfelől: „civilizáltabb” országokban bontakozik ki a forradalom, és szintén eltérően az orosz fejleményektől azt várta, hogy a Habsburg Birodalom összeomlása nyomán a forradalom az egyes népek nemzeti szabadságáért folytatott harcát a legszerveesebben kapcsolja össze a tőke elleni társadalmi méretű küzdelemmel, ily módon a nemzeti függetlenség, a háború idején is megmutatkozó nacionalista szembenállást a népek közötti szolidaritás válthatja fel. Ha ez a perspektíva csak elvontan létezett, a politikai gyakorlat síkján mindez megfogalmazódott a Népbiztosok Tanácsa, az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság és a Moszkvai Szovjet nevében Lenin, Szverdlov és Kamenyev által aláírt 1918. november 3-i felhívásban, melyet Ausztria–Magyarország népeihez intéztek. E felhívás a forradalom szociális küldetésének a nacionalizmus fölötti győzelmét üdvözli: „Szilárd meggyőződésünk, hogy a bátor és becsületes cseh munkások nem azért rázták le a bécsi császár igáját, hogy a Kramar vezette cseh burzsoáziától hagyják magukat becsapni, s hogy politikájukat továbbra is a bankárok irányítsák...Biztosan hisszük, hogy Ausztria német munkásai és katonái nem azért döntenek meg Ausztria–Magyarország császárának, a Habsburgoknak a trónját..., hogy az osztrák burzsoázia más képviselői üljenek a nyakukra. Mélységes meggyőződésünk, hogy a román parasztok, akik lerázták a magyar mágnások igáját,

⁷ *A fehérkesztyűs „forradalmárok”*. 1905. június 23. Uo. 37-38.o.

nem lesznek a román bojárok, ügyvédek és pópák szolgái....A cseh munkások csakhamar meg fogják látni..., fel fogják ismerni, hogy nem a saját nemzeti burzsoáziával való szövetségben, hanem az Ausztriában élő összes nemzetek proletariátusának szövetségében van a győzelem záloga.”⁸ Ám a bolsevikok ennek a szolidaritásnak egy egyetemesebb alapot is feltételeznek, mégpedig „a világtőke elleni közös harcra” való egyesülést, mert Ausztria–Magyarország „munkásai, parasztjai és katonái nem fogják eltűrni, hogy burzsoáziájuk az angol–amerikai tőke szekerébe fogja őket.”⁹ Itt úgy tűnik, hogy Lenin és hívei alapjában a munkásság tudati és erkölcsi felismeréshez kötötték a szocialista forradalom perspektíváit, nem pedig szilárd politikai fogódzókhoz. De hát még az erkölcsi-ideológiai fogódzók erőssége, meggyökeresedettsége is erősen vitatható volt, hiszen szerte Kelet-Európában a szocialista- és munkásmozgalom-ellenes törekvések a nemzeti zászló alatt egyesültek.

Persze egy ilyen típusú forradalmi messianizmus megléte nélkül semmiféle forradalmi cselekvés nem képzelhető el, aminek tagadása különös méltatlan lenne történészek részéről. Lenin ugyanebben a dokumentumban az „anyagi” alapú szolidaritási kényszert egy jóval könnyebben megragadható tényben is igyekezett kimutatni, nevezetesen a nemzetközi adósság megfizetésének következményeiben, amelyek feltételezése szerint a Monarchia utódállamainak munkásságát szembeállítják az antant burzsoáziával, és a helyi burzsoáziák viszont az angol–francia és az amerikai uralkodó köröknél keresnek majd támogatást : „A cseh, a magyar, a német burzsoák, akik tegnap még a Habsburgok előtt hajbókoltak, a német és magyar burzsoák, akik tegnap még a Hohenzollernek előtt csúsztak-másztak, most ezt kiáltják: 'Éljen Wilson!' Az amerikai tőke, hogy segítse ezt a csalást, kenyeret ígér önöknek, mi azonban azt mondjuk a német, cseh, magyar, horvát, szlovén munkásoknak, parasztoknak és katonáknak: Az amerikai, a francia, az angol tőke éppen olyan ellensége a munkásosztálynak, mint a német tőke. Ha az amerikai, angol, francia tőke győztesen kerül ki a háborúból, nemcsak a burzsoázia felhalmozódott háborús adósságainak megfizetésére kényszeríti majd önöket, hanem óriási hadisarcot is kivet önökre. Az amerikai, angol, francia tőke

⁸ Uo. 46.o.

⁹ Uo. 47.o.

jelenleg bűnös háborút visel Oroszország munkásai és parasztjai ellen, hogy az orosz burzsoázia és a cárizmus adósságainak megfizetésére kényszerítse őket.”¹⁰

Ám ezzel visszatértünk a tulajdonképpeni kiindulópontához. Bárho-
gyan legyen is, egy önmagában vett kis országban – egy ellenséges nem-
zetközi háttér esetén – nincsen komoly esély arra, bármennyire megosz-
tottak is legyenek ellenfelei, hogy sikerrel fejeződhessen be a forradalmi
folyamat. Hogy azután az előrehaladott országok forradalmárai főkép-
pen csak bírálták a bolsevikokat az „elvetélt” forradalom miatt, kevésbé
volt meggyőző a bolsevikok közegében, hiszen a „nyugati marxisták” ma-
guk sem tudták a „megmentő” európai forradalmat kibontakoztatni, Le-
nin szemében sokszor csak szájhősöknek tűntek az olyan példaképek mel-
lett, mint Rosa Luxemburg vagy Karl Liebknecht. Persze a *nemzeti* és a
szociális Nyugaton is szemben állt egymással, de másképpen. Keleten
a *kommunizmust* úgyszólván kívül rekesztették a nemzeten, míg Nyugat-
Európában a Szovjetunió létrejötte ellenére vagy éppen azért legálisan
meggyökeresedett. A kommunizmus törvényen kívül helyezése csak a kon-
servatív autoriter nacionalista rendszerekben, mint például Magyaror-
szágon, ment végbe vagy természetesen majd a náci Németországban.

A patriotizmus forradalmi és ellenforradalmi természetéről, avagy az internacionalista munkásszolidaritás határai

A vizsgált kérdésben a bolsevikokkal az alapprobléma az volt, hogy nem
tették fel a kérdést, *miért* történik és mi történik akkor, ha a munkások
és a parasztok mégis csak „beállnak” a nemzeti burzsoázia, a rendszert
fenntartó hatalmi elitek mögé, amelyek bizony sorsukat a nemzetközi
tőkéhez kötik. Lenin és a bolsevikok nemigen tették fel ezt a kérdést,
hiszen arra nem lehetett egy szikrányi optimista választ sem adni. Rosa
Luxemburgot idézték: szocializmus vagy barbárság, miközben maguk
is barbár eszközökkel igyekeztek a barbárságot kisöpörni. A nyilvános
propagandában a forradalmi optimizmust erősítendő, minden érvelé-
sük arra a feltételezésre futott ki, hogy a forradalom és ellenforradalom
válaszútján az elnyomott osztályoknak nem áll érdekében, hogy saját

¹⁰ Uo. 47.o.

érdekeikkel szemben meneteljenek. De hát 1918–1919 fordulóján már az orosz tapasztalatok is arra utaltak, hogy nincs az a „bolsevik meggyőzés”, amely az éhínség „fojtogató csontkezét”, mint azt egy orosz nagytőkés, P. P. Rjabusinszkij megjövendölte, le tudná fogni, márpedig az éhínség a véres és pusztító háború után bármely tömeget „megvásárolhatóvá” teszi, mindenfajta ideológia ellenére.

Az oroszországi ellenforradalom, a katonatiszti diktatúrák ideológiája már 1918-ban „az egy és oszthatatlan szent Oroszország” ideológiája és az ismert pogromok gyakorlata volt, aminek kiszorításához egy egész polgárháborús időszakra volt szükség. Oroszországban a forradalmi pszichológia fenntartását, az internacionalista osztályharc propagandáját a diktatúra eszközei egy jó ideig erősíthették a tömegtudat szintjén is, mert a fehérgárdisták szervezett katonai ellenállása és a külföldi katonai intervenció a végsőkéig polarizálta az érdekellentéteket, ám egy kis ország, a Magyar Tanácsköztársaság számára külső ellenségei legyőzhetetlenek voltak az adott történelmi-politikai konstellációban. Az internacionalizmus bármely válfaja bűnbakká vált a trianoni megoldásért, a patriotizmus történelmi funkciója a visszájára fordult: az uralkodó osztályok és a hatalmi elitek a patriotizmust a nacionalista kirekesztés és a szociális elnyomás közönséges eszközévé torzították. A „békerendszer” egy új világháború kiindulópontjává vált.

Oroszországban és Magyarországon tehát ellentétes pályát járt be a „népi patriotizmus” a forradalmi folyamatban és azt követően, noha egy fontos „hagyomány” bizonyosan közös volt: Magyarországon a XX. század elejétől a dzsentri, illetve polgári indíttatású nemzetállami integráció az uralkodó elitek vezetésével a nemzeti trikolór alatt masírozott. A szociáldemokrata munkásmozgalom, noha vörös zászlajára Petőfi és 1848 világszabadásának eszméjét még Szabó Ervin sarkos értelmezésében is fel tudta írni, a szociáldemokrácia ellenfeleitől mindig a nemzettől „idegen” definíciót kapta meg. Az I. világháború azonban megváltoztatta ezt a helyzetet. A nacionalizmus és a szocialitás a tömegtudat szintjén közeledni kezdett egymáshoz, „föld, kenyér és szabadság – ez a jelszó”.¹¹

¹¹ Érdekesen elemzi ezt Eric Hobsbawm Hanák Péter „katonalevelei” alapján. Vö.: Eric Hobsbawm: A történelemről, a történetírásról. (Szerk.: Gellériné Lázár Márta), Bp., Napvilág Kiadó, 233–234.

Oroszországban a cáré volt a trikolór a sasokkal együtt. A munkásmozgalom vörös zászlaja az orosz szociáldemokráciában – szimbolikusan szólva – magasabban állt, mint Magyarországon, de ez jelentős mértékben összefüggött azzal, hogy ott törvényen kívül volt a szociáldemokrácia egészen 1905-ig, s utána is felemás helyzetben létezett egészen 1917-ig. Ráadásul 1917 után kezdetben a *patriotizmus* a szovjethatalom és a bolsevik párt ellenében hatott, főképpen a breszti béke megkötése után. Tehát a jól ismert történet szerint, melyet Lenin több összefüggésben emlegetett eltérő időkben, Oroszországgal ellentétben a Magyarországi Tanácsköztársaságban az antanttal és szövetségeseivel szemben a „nemzeti mozgósítás”, a hazafias propaganda, a patriotizmus lehetséges, sőt elkerülhetetlen politikai tényezőként jöhetett számításba. Úgy tűnt, a patriotizmus múltba tekintő dzsentroid definíciója periferizálódott. „Nálunk a helyzet nehézsége – húzta alá Lenin a Moszkvai Szovjet plenáris ülésén 1919. április 3-án – abban rejlett, hogy nekünk a patriotizmus ellenében kellett létrehoznunk a szovjethatalmat. Csapást kellett mérni a patriotizmusra, meg kellett kötni a breszti békét.” Magyarországon viszont a hazai burzsoázia nem tudott szembefordulni az antanttal már csak politikai gyengesége következtében sem. Többek között ezért volt lehetséges a Tanácsköztársaság számára, hogy mint „honvédő” a nemzeti érdekek megszemélyesítője lehessen.¹²

Lenin nem érzékelte, hogy Magyarországon a nagypolgárság jórészt „idegen”, zsidó eredete az oroszországi helyzethez hasonló módon alkalmat ad arra, hogy az ellenforradalom és a fehérterror a propagandában „zsidó-kommunista” integrációt hozzon létre, amely – pár hónappal később már látjuk – nagyszerűen megfelelt a magyar dzsentri és a nagybirtokos arisztokrácia politikai főhatalmának. Ez a körülmény szimbolikusan is mutatja, hogy a nacionalizmus – elnyelve a forradalmi patriotizmus mégoly nemes érzelemvilágát is – legyőzte a szociális eszmét, a latifundiumok felosztását, a születési előjogok pusztá megkérdőjelezését is. Az ember némi szomorúsággal jegyzi meg, hogy sok évtizeddel később valami hasonló élményben volt része azoknak a generációknak, pontosabban e generációk meghatározott tömegeinek, akik úgy szocializálódtak, hogy a nemzeti eszme és a szocialitás eszméje nem állíthatók szem-

¹² Vö.: Uo. 86-87.

be egymással. De ezen csak azok lepődhettek meg igazán, akik elhitték, hogy a *nemzeti* és a *szociális* között bármikor is tartós harmónia jött volna létre az államszocializmus időszakában. A Szovjetunió egyenesen a nemzetek inkubátorának bizonyult, Magyarország pedig, bármily jelentéktelen legyen is a világgazdasági rendszer tengerében, sohasem szabadult meg a nacionalista mitológiáktól, amelyeket már régen el kellett volna felejteni, ha igazak lettek volna a vulgár-ökonómiai történet szemlélet alapjai. Lenin mindezen bizonyára nem csodálkozott volna, hisz elmaradt a világforradalom...